

บทที่ 3

ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมและนันทลักษณ์ของไทย

วรรณกรรมถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นและเป็นหัวใจของการแสดง เพราะการแสดง จะเกิดขึ้นได้จะต้องสร้างบทแสดงขึ้นมาก่อน ในบทแสดงจะมีทั้งบทร้องและบทเจรจาเพื่อที่จะ นำไปสู่การดำเนินเรื่องให้ผู้ชมเข้าใจเหตุการณ์เรื่องราว และนอกจากนี้ นันทลักษณ์ที่นำมาใช้ ในการเขียนบทนั้นนอกจากจะต้องแต่งให้ถูกต้องแล้ว ยังจะต้องทำให้เกิดความไพเราะอันเกิด จากเสียงขับร้องด้วย เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่การสร้างบทเพลงนุชญา ผู้วิจัยจะนำเสนอความรู้ ดังหัวข้อต่อไปนี้

- 3.1 ความหมายของ คำว่า “วรรณกรรม”
- 3.2 ประเภทของวรรณคดีไทย
- 3.3 ความหมายของ คำว่า “นันทลักษณ์”
- 3.4 ประเภทนันทลักษณ์ของไทย
- 3.5 คำประพันธ์ประเภทกลอน
- 3.6 ลักษณะนันทลักษณ์กลอนนุชญาและกลอนแม่ศรี

3.1 ความหมายของคำว่า “วรรณกรรม”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (2538, หน้า 754) อธิบายว่า วรรณกรรม หมายถึง หนังสือ ; (กฏ) งานนิพนธ์ที่ทำขึ้นทุกชนิด ไม่ว่าจะแสดงออกโดยวิธีหรือ ในรูปแบบใด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ และสิ่งบันทึกเสียง

รัตนา มณีสิน (ม.ป.ป., หน้า 1) ได้อธิบายว่า วรรณกรรม คือ ศิลปกรรมประเภท หนึ่งที่มีรูปแบบเป็นหนังสือ อาจเป็นเอกสารวิชาการ บทความ หรือแม้แต่คำอวยพรก็ได้

กุลลาบ มัลลิกะมาส (2519, หน้า 2) อธิบายว่า วรรณกรรม หมายถึง สิ่งที่เขียนขึ้น ทั้งหมด ไม่ว่าจะในรูปแบบใด หรือเพื่อความมุ่งหมายใด เช่น คำอธิบายวิธีใช้กล้องถ่ายรูป การใช้เตารีดไฟฟ้า หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เสื้อเจ็ด รวมทั้งใบปลิว หนังสือพิมพ์ นวนิยาย

นันทิยา ลำควน (2531, หน้า 1) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “วรรณคดี” ไว้ 3 นัย ดังนี้

1. ความหมายกว้าง วรรณคดี หมายถึง ทุกสิ่งที่เขียนที่สามารถสื่อความหมายได้โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบหรือจุดมุ่งหมาย ฉะนั้นบทความ คำอธิบาย โฆษณา ทุกสิ่งทุกอย่างที่เขียนขึ้นที่สามารถสื่อความหมายได้ก็เป็นวรรณคดีในความหมายนี้ทั้งสิ้น

2. ความหมายแคบลง วรรณคดี หมายถึง หนังสือที่มีคุณค่า (Great Book) มีคุณสมบัติตามที่ยกย่องกันมา เช่น มีเนื้อเรื่องที่ทำให้ภูมิปัญญา ให้ความบันเทิง มีทำนองแต่งกลวิธีแต่งที่ดี ดังนั้น สารคดี หนังสือประวัติศาสตร์ ศิลปินกวีพจนานุกรมคำแห่ง พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ ก็เป็นวรรณคดีในความหมายนี้

3. ความหมายแคบที่สุด วรรณคดี หมายถึง วรรณกรรมที่มีวรรณศิลป์เป็นบทประพันธ์ที่รัดตรึงใจผู้อ่าน ก่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิดด้านอารมณ์มากกว่าในด้านข้อเท็จจริง มักจะไพเราะด้วยถ้อยคำสำนวนของภาษาดี ด้วยเนื้อเรื่อง วิธีลำดับเรื่อง คนอ่านอ่านแล้วยังอยากให้ลูกหลานอ่านต่อไปอีก เพราะเสียดายหากจะลืมเสีย เช่น บทละครเรื่องอิเหนา บทละครเรื่องมัทนะพาธา ไตรภูมิพระร่วง ศิลปินกวีพจนานุกรมคำแห่ง บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เสภาขุนช้าง – ขุนแผน เป็นต้น

สรุปได้ว่า วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนที่เขียนขึ้นเป็นสื่อความหมายให้ผู้อ่าน เข้าใจ ได้ความรู้ ได้ความบันเทิงใจ เป็นเอกสาร หนังสือทุกชนิดทุกประเภท ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร รวมถึงหนังสือที่มีมาแต่โบราณและเขียนขึ้นเป็นปัจจุบัน

กำเนิดวรรณคดีไทย

สุภา พิกข์ทอง (2530, หน้า 6–7) ได้กล่าวถึง เสถียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน) ว่า วรรณคดีไทยมีจุดกำเนิดมาจากหลายสาเหตุ ดังนี้

1. วรรณคดีไทยมีกำเนิดมาจากศาสนา เช่น ไตรภูมิพระร่วง พระมาลัยคำหลวง มหาชาติคำหลวง ปฐมสมโพธิกถา โองการแข่งน้ำ เป็นต้น
2. วรรณคดีไทยมีกำเนิดมาจากความกลัว เช่น กลัวธรรมชาติ อำนาจลี้ลับ กลัวสิ่งที่ไม่มีความดี เช่น เรื่องโองการแข่งน้ำ
3. วรรณคดีไทยมีกำเนิดมาจากอารมณ์ ความรู้สึกของกวี ไม่ว่าจะมีความดีใจ ความเศร้าสลดใจ เป็นต้น เช่น ลิลิตพระลอ กำสรวลศรีปราชญ์ วรรณคดีประเภทนิราศต่าง ๆ
4. วรรณคดีไทยอาจมีกำเนิดมาจากความภาคภูมิใจในวีรชนและชาติกำเนิดของตน ทำให้เกิดวรรณคดีของพระเกียรติ เถลิงพระเกียรติ สดุดี และเกิดการบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ เช่น ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตตะเลงพ่าย และสามกรุง เป็นต้น

5. วรรณคดีไทยอาจมีกำเนิดมาจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพราะไทยมีความสัมพันธ์กับต่างประเทศมาช้านานแล้ว ทั้งในด้านการค้า ศีกสงคราม ศาสนา ตลอดจนความเหมาะสมทางภูมิศาสตร์คือมีอาณาเขตติดต่อกัน ทำให้ไทยมีความสัมพันธ์กับต่างประเทศ จึงเป็นมูลเหตุให้เกิดการถ่ายทอดและรับเอาวัฒนธรรมตลอดจนวรรณคดีเข้ามาด้วย เช่น เรื่อง รามเกียรติ์ อิเหนา สมุทโฆษก้านท์ สามก๊ก ราชธาธิราช เป็นต้น

6. วรรณคดีไทยอาจมีกำเนิดมาจากหลายอย่างประสมกันยุ่งยากซับซ้อน เป็นปัญหาที่ต้องศึกษาใคร่ครวญหลายแง่ เช่น แง่ประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ จิตวิทยา และมานุษยวิทยา เป็นต้น

ประโยชน์ของการศึกษาวรรณคดี

สุภา พิกข์ทอง (2530, หน้า 22 – 23) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการศึกษาวรรณคดี ดังนี้

1. ให้ความบันเทิง ได้แก่ ความพอใจ ความเพลิดเพลิน ความสุขอันเกิดจากเนื้อเรื่อง และรสไพเราะของถ้อยคำ
2. ให้ความรู้ คือ ผู้อ่านได้ความรู้ เกร็ดความรู้ หรือการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ
3. ให้ความคติธรรม ได้แก่ แง่คิดและสิ่งเตือนใจที่เป็นประโยชน์ เช่น ชี้นำให้กล่าวคำไพเราะ รู้จักเลือกคบคนและประพฤติดี
4. ให้ความปรัชญา คือ แนวคิดสำคัญของเรื่องที่แสดงความจริงแท้ของชีวิตและของโลก เช่น แสดงความจริงว่า การพลัดพรากอาจเกิดได้เป็นธรรมดา ความตายเป็นธรรมดาของชีวิต ความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาของโลก
5. ให้อุดมคติ คือ การชี้ให้เห็นคุณค่าของความถูกต้อง ความเที่ยงธรรม ความดีงาม จนผู้อ่านเกิดความรู้สึกรัก
6. การสะท้อนภาพสังคม หรือบรรยายสภาพสังคมทางวัตถุ สถานการณ์ และวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมได้ถูกต้องตามจริง

คุณค่าบางอย่าง เช่น คติธรรม ปรัชญา และอุดมคติ ผู้แต่งอาจบอกไว้อย่างตรงไปตรงมา หรืออาจใช้รูปสัญลักษณ์แทนก็ได้ เช่น

แนวทางการปฏิบัติตัว

“วิสัยชายคล้ายกับคชสาร
แต่ทว่าบางยกคกน้ำมัน

ถ้าหมอลความรู้อู้อัจฉริยะ
ต้องรู้จักผ่อนผันจึงเป็นเพลง”

หรือ

สิ่งใดในโลกล้วน	อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง	เที่ยงแท้
คือเงาติดตัวตรึง	ตรึงแน่น อยู่เนา
ตามแต่บาปบุญแล้ว	ก่อเกื้อรักษา

จะเห็นได้ว่า ประโยชน์ของการศึกษาวรรณคดีมีหลายด้าน นอกเหนือจากความบันเทิง

3.2 ประเภทของวรรณคดี

สุภา พักโขง (2530, หน้า 7–22) ได้กล่าวถึงประเภทของวรรณคดีว่า สามารถแบ่งได้หลายวิธี พอสรุปได้ดังนี้

3.2.1 การแบ่งโดยถือประโยชน์เป็นสำคัญ แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

3.2.1.1 วรรณคดีบริสุทธิ์ (Pure – Literature) เกิดจากอารมณ์สะเทือนใจของกวี ประพันธ์ออกมาไม่มุ่งวิชาความรู้ หรือคติสอนใจโดยตรง เช่น วรรณคดีนิราศ และพระอภัยมณี (สุนทรภู่)

3.2.1.2 วรรณคดีประยุกต์ (Applied Literature) ไม่ได้มุ่งความบันเทิง แต่มุ่งประโยชน์อย่างอื่น เช่น สดุดีผู้กล้าหาญ สั่งสอนให้เกิดศรัทธา เช่น วรรณคดีสุภายิต วรรณคดีศาสนา วรรณคดีประวัติศาสตร์ เป็นต้น

3.2.2 การแบ่งออกตามหลักฐาน แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

3.2.2.1 วรรณคดีที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร คือมีตัวหนังสือ เช่น สีลาจารึก พ่อขุนรามคำแหง หนังสือโบราณ หนังสือข่อย และที่พิมพ์เป็นเล่มในปัจจุบัน

3.2.2.2 วรรณคดีที่ไม่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร (มุขปาฐะ) เป็นสิ่งที่จดจำกันมา ไม่ได้บันทึกไว้เป็นหลักฐาน เช่น บทเห่กล่อม เพลงเรือ เพลงพืชมธุราศ และเพลงกล่อมเด็ก เป็นต้น

3.2.3 การแบ่งตามความคิดและอารมณ์ของกวีเป็นหลัก แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

3.2.3.1 วรรณคดีที่แสดงความรู้สึกในใจของผู้แต่ง (Subjectivity Poetry หรือ Lyric) เป็นการถ่ายทอดความรู้สึกในใจหรือแนวคิดของตนออกมาตรง ๆ เช่น กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า หรือ กาพย์สดุดีเพื่อสรรเสริญบุคคลและสิ่งของ

3.2.3.2 วรรณคดีที่ผู้แต่งแสดงตัวเป็นกลาง (Objectivity Poetry) จะไม่แสดงอารมณ์ของตนเอง ถ้ามีก็น้อยมาก เช่น นิทานคำกลอน นวนิยาย เรื่องสั้น เป็นต้น

3.2.4 การแบ่งออกตามเนื้อหา แบ่งออกได้ 5 ประเภท คือ

3.2.4.1 วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ จะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เช่น ลิลิตยวนพ่าย สามกรุง เสภาพระราชพงศาวดาร บทละครคำกลอนเรื่อง พระร่วง และโคลงเฉลิมพระเกียรติต่าง ๆ

3.2.4.2 วรรณคดีนิราศ เป็นวรรณคดีแท้ ๆ เช่น กำสรวลศรีปราชญ์ เพลงยาว นิราศต่าง ๆ เป็นต้น

3.2.4.3 วรรณคดีศาสนาและศีลธรรม ได้แก่วรรณคดีพุทธศาสนา เช่น พระปฐมสมโพธิกถา มหาชาติคำหลวง พระมาลัยคำหลวง นันทโศปน์นทสูตรคำหลวง กามนิต – วาสสิฐฐี ไตรภูมิพระร่วง

3.2.4.4 วรรณคดีเกี่ยวกับพิธีการ ได้แก่ วรรณคดีเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีสิบสองเดือน ทวาทศมาส นิราศเดือน ของนายมี เป็นต้น

3.2.4.5 นาฏวรรณคดี ได้แก่วรรณคดีการละคร เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ หัวใจนักรบ ศกุนตลา สาวตรี สาวเครือฟ้า เงาะป่า สังข์ทอง ไกรทอง เป็นต้น

3.2.5 การแบ่งออกตามชนิดของคำประพันธ์ แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

3.2.5.1 ร้อยแก้ว คือ การแต่งเป็นความเรียงธรรมดา แต่ต้องสละสลวย ไพเราะ เหมาะเจาะด้วยเสียงและความหมาย เป็นงานเขียนที่มีมาก

3.2.5.2 ร้อยกรอง คือ หนังสือที่แต่งเป็น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย ซึ่งมีถ้อยคำที่นำมาประกอบ ประพันธ์กัน มีขนาด มาตรา เสียงสูง – ต่ำ หนัก – เบา สั้น – ยาว ตามรูปแบบที่กำหนดไว้ ไม่จำเป็นจะต้องมีเฉพาะที่กำหนดไว้ในตำรา

ส่วนการกำหนดประเภทวรรณคดีตามแนวนิยมของนักประพันธ์ชาวตะวันตก และนักประพันธ์ไทย จะไม่ผูกมัดตัวเองในกลุ่มศิลปะใดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ วรรณคดีไทยรุ่นเก่าจะมีลักษณะเด่นสอดคล้องกับแนวอุดมคติ (Idealism) ในที่นี้จะไม่นำมากล่าวไว้

จากการศึกษาประเภทของวรรณกรรมไทยผู้วิจัยจะนำเอาวรรณคดีการละคร (นาฏวรรณคดี) ทั้งของภาคกลางหรือแบบฉบับกับวรรณกรรมท้องถิ่น มาใช้เป็นโครงเรื่องในการประพันธ์บทเพลงอุบายประกอบบรา เท่านั้น

3.3 ความหมายของคำว่า “ฉันทลักษณ์”

กระทรวงศึกษาธิการ (2519, หน้า 72) ได้อธิบายไว้ว่า ฉันทลักษณ์ หมายถึง ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่ใช้ในการร้อยกรอง และการประพันธ์โดยเฉพาะ

ในตำราฉันทลักษณ์ ว่าด้วยการเรียบเรียงถ้อยคำกาพย์ กลอน ร่าย โคลง และฉันท์ ตลอดจนการเรียบเรียงเป็นเรื่องยี่ดียว เรียกว่า “บทประพันธ์” แต่ถ้าเป็นการเรียบเรียงตามภาษาที่ใช้เขียน หรือพูดจากันโดยทั่วไปก็เรียกว่า “บทประพันธ์ร้อยแก้ว” หรือ “คำร้อยแก้ว” ดังนั้นคำประพันธ์ของไทยโดยทั่วไปจึงมี 2 ชนิด คือ ร้อยแก้ว และ ร้อยกรอง

ลักษณะบทร้อยแก้วกับบทร้อยกรอง

บทร้อยแก้ว หรือ คำร้อยแก้ว หมายถึง เรื่องที่แต่งขึ้นตามภาษาที่ใช้อยู่ทั่วไป แต่ต้องมีถ้อยคำที่เรียบเรียงขึ้นอย่างไร้ประเดี๋ยว แต่ไม่ต้องมี คณะ สัมผัส เสียงเอก-โท เสียงกรุ-ลหุ เหมือนบทร้อยกรอง

บทร้อยกรอง หมายถึง ถ้อยคำที่ผูกขึ้นตามแบบบังคับของลักษณะคำประพันธ์ที่กำหนดไว้ เช่น บังคับด้วย กรุ-ลหุ คำเป็น-คำตาย เสียงเอก-เสียงโท คณะ และสัมผัสนอก-สัมผัสใน เป็นต้น

3.4 ประเภทฉันทลักษณ์ของไทย

ประเภทบทร้อยกรองของไทยที่ควรทราบ มีดังนี้

1. โคลง ได้แก่ โคลง 2 โคลง 3 โคลงสี่สุภาพ และโคลงกระทู้
2. ฉันท์ ได้แก่ จิตรปทานันท์ วิชชุมมลาฉันท์ อุปชาติฉันท์
3. กาพย์ ได้แก่ กาพย์ยานี 11 กาพย์สุรางคนางค์ 28 และกาพย์ฉบัง 16

เป็นต้น

4. กลอน ได้แก่ กลอนหก กลอนแปด กลอนบทละคร และกลอนกลบท

เป็นต้น

5. ร่าย ได้แก่ ร่ายสุภาพ ร่ายโบราณ ร่ายฉันท์ และร่ายยาว เป็นต้น

ในเอกสารงานวิจัยฉบับนี้จะกล่าวถึงเฉพาะคำประพันธ์ประเภทกลอนเท่านั้น เพราะจะนำไปสู่การสร้างบทเพลงนฤฉาย หรือบางทีเรียกว่า “กลอนนฤฉาย” (กลอนขับร้อง) ซึ่งจะปรากฏในหัวข้อต่อไป

3.5 คำประพันธ์ประเภทกลอน

พระสารประเสริฐ (2502, หน้า 164-212) ได้กล่าวถึงคำประพันธ์ประเภทกลอนพอสรุปได้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของคำประพันธ์ประเภทคำกลอน

ในสมัยสุโขทัยยังไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ามีวรรณกรรมประเภทคำกลอน ครั้นมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นปรากฏว่ามีคำกาพย์และคำร่ายแพร่หลาย ส่วนสมัยตอนกลาง คำกลอน คำโคลง และฉันท์ เฟื่องฟูมาก ตามข้อสันนิษฐานของนักปราชญ์ทางวรรณคดี กล่าวว่า คำกลอนเป็นกวีของไทยแท้มีมาแต่โบราณกาล ไม่ได้ดัดแปลงหรือเลียนแบบมาจากภาษาอื่น คงได้รับความกำเนิดคำกลอนมาจากภาคใต้ของไทย การแต่งกลอนมาเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยเฉพาะกลอนบทละครเรื่องอิเหนาใหญ่ (ดาหลัง) ของเจ้าฟ้าหญิงกุณฑล และอิเหนา (เล็ก) ของเจ้าฟ้าหญิงมุกฎราชธิดาทั้ง 2 พระองค์ แล้วมาเจริญรุ่งเรืองอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 2 (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนา และสุนทรภู่ แต่งเสภาขุนช้าง-ขุนแผน ซึ่งเป็นยอดแห่งกลอนสุภาพ

2. ความหมายของคำว่า “กลอน”

ฟองจันทร์ กิจจักษ์ (2542, หน้า 385) ได้อ้างถึง เจือ สตะเวทิน ว่า กลอน หมายถึง คำประพันธ์ทุกชนิดที่มีสัมผัส

ประจักษ์ ประภาพิตยากร และคณะ (2517, หน้า 16) กล่าวว่า กลอน หมายถึง “บทร้อยกรองทุกชนิด” ดังในลิลิตพระลอ กล่าวว่า “จักกล่าวกลอนพระลอ เลิศผู้” และ “เกลากลอนกล่าวกลการ กลกล่อมใจนา” (โคลงสี่สุภาพ) จึงเรียก “ลิลิต” ว่า “กลอนลิลิต”

นิรันดร์ นวมารักษ์ และคณะ (2502, หน้า 83) เชื่อว่า กลอนเป็นบทประพันธ์ของไทยแท้ เกิดขึ้นในวงวรรณคดีไทยเมื่อสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

กระแสร มาลา야ภรณ์ (2509, หน้า 78) เชื่อว่า กลอนเกิดขึ้นในหมู่คนไทย ไม่ได้เอาอย่างมาจากใคร

สรุปได้ว่า กลอน หมายถึง คำประพันธ์ของไทยชนิดหนึ่งที่มีมาแต่โบราณ มีชื่อเรียกได้หลายอย่าง เช่น กลอนแปด กลอนสุภาพ และกลอนตลาด ลักษณะเด่นของกลอน จะเน้นที่สัมผัสสนอกรวรรค ส่วนสัมผัสในจะทำให้กลอนราบรื่นและเกิดเสียงที่ไพเราะ เมื่ออ่านออกเสียงหรือขับร้อง

3. ประเภทของกลอน

เปรมฤดี มุสิกะนันท์ (2534, หน้า 76) ได้กล่าวว่า กลอนจำแนกออกเป็น 2 ชนิด คือ

3.1 กลอนห้าร้อย มี 5 ชนิด คือ

1. กลอนสุภาพ
2. กลอนสี่กวาง
3. กลอนเสภา
4. กลอนดอกสร้อย
5. กลอนบทละคร

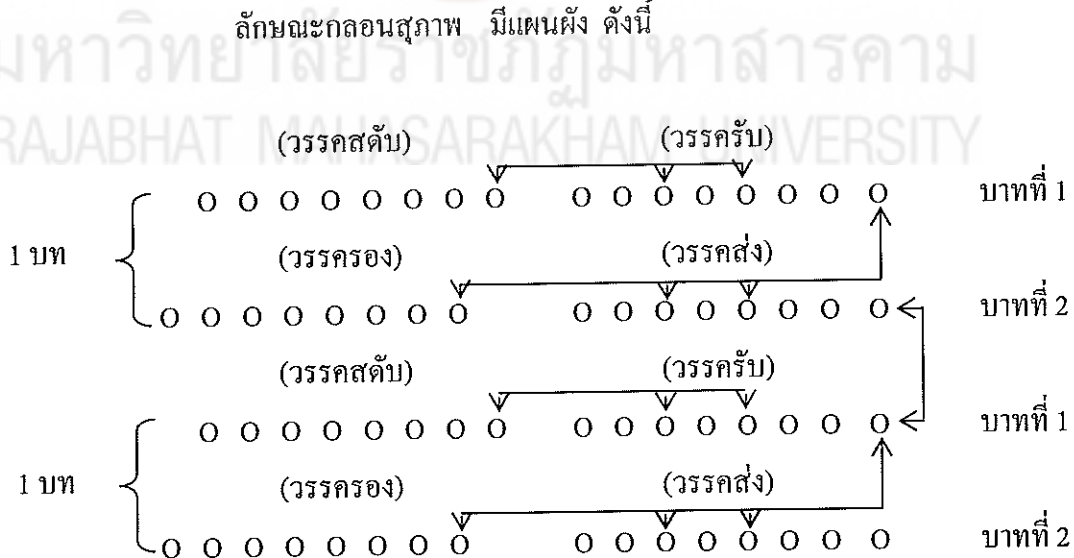
3.2 กลอนเพลง มี 4 ชนิด คือ

- 1) กลอนเพลงยาว
- 2) กลอนนิราศ
- 3) กลอนหก
- 4) กลอนแปด

3.1 กลอนห้าร้อย

1. กลอนสุภาพ

ลักษณะกลอนสุภาพ มีแผนผัง ดังนี้

แผนผังที่ 1 ลักษณะกลอนสุภาพ

ตัวอย่างบทกลอน

ครุฑพราหมณ์สามคนได้แจ้งอรรถ	ว่ากษัตริย์สุริวงศ์ไม่สงสัย
ประณตนั่งบั๊คมขอภัย	พระอย่าได้ถือความข้าสามคน
ซึ่งพระองค์สงสัยจึงไต่ถาม	จะทูลความให้แจ้งแห่งนุสนธิ์
ข้าชื่อวิเชียร โมราเจ้าสานนท์	ทั้งสามคนคู่ชีวิตเป็นมิตรกัน

(สุนทรภู่, 2514, หน้า 11)

กลอน 1 บท มี 2 บาท และมี 4 วรรค คือ วรรคสดับ วรรครับ วรรครอง และ วรรคส่ง วรรคหนึ่ง ๆ อาจมีคำ 6–9 คำ แต่ 8 คำ เป็นกลอนที่ไพเราะที่สุด สัมผัสบังคับคือ สัมผัสนอก (ในแผนผัง) ส่วนสัมผัสในจะทำให้เกิดเสียงไพเราะ กลอนนิยมสัมผัสสระ

2. กลอนสี่กวาง

ลักษณะกลอนสี่กวางบท 1 จะมี 4 คำกลอน วรรคหนึ่งมี 6–8 คำ แต่วรรคละ 7 คำ จะไพเราะที่สุด คำขึ้นต้นในวรรคแรกด้วยคำว่า “สี่กวาง” แล้วลงท้ายในวรรคสุดท้ายของ แต่ละบทด้วยคำว่า “เฮย”

สี่กวางดาวจะเข้ก็เหหก	สี่ระยะตกหันทางขึ้นกลางหา
เป็นวันแรมแจ่มแจ้งด้วยแสงดาว	น้ำค้างพรายปรายโปรยโรยละออง
ลมเรื่อยเรื่อยเรื่อยลิวต้องผิวเนื้อ	ความหนาวเหลือทานทนกลมหมอง
สกุณาอากาศเหวาก็เร้าร้อง	ดูแสงทองจับฟ้าขอลาเฮยฯ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2511, หน้า 204)

3. กลอนเสภา

ใช้ขับร้องเล่านิทานมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา พัฒนามาจากการเล่านิทาน ลักษณะกลอนเสภา (เหมือนกลอนแปด หรือ กลอนสุภาพ) วรรคหนึ่ง ๆ มี 8–10 คำ แต่ วรรคละ 8 คำ จะไพเราะ ถ้ามีสัมผัสในยิ่งเพิ่มความไพเราะมากขึ้น ดังตัวอย่าง

ครานั้นหมื่นไวยเจ้าพลายงาม	ฟังความคั่งแค้นทุกขุมชน
กะทบกะแทกแตกคั่นในบันดล	ฉันทึ้นจันไม่รู้ที่จะเจรจา
อันมีเมียสองนี้ต้องห้าม	ตามคำบุราณท่านยอมว่า
ต้องเกาะเกาะกินกำเป็นธรรมดา	ไซ้ว่าจะไม่เลี้ยงให้เพียงธรรม

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2511, หน้า 205)

4. กลอนดอกสร้อย

ลักษณะเหมือนกับกลอนสักวา คือ บทหนึ่งมี 4 คำกลอน วรรคแรกจะขึ้นต้น 4 คำ คือ คำที่ 1 กับคำที่ 3 จะซ้ำกัน คำที่ 2 จะใช้คำว่า “เอ๋ย” เสมอทุกบท วรรคต่อไป จะมี 7-9 คำ แต่ 7 คำ จะไพเราะ เมื่อลงท้ายวรรคสุดท้ายของแต่ละบทด้วยคำว่า “เอ๋ย” ดังตัวอย่าง

แมวเอ๋ยแมวเหมียว	รูปร่างปราดเปรียวเป็นนักหนา
ร้องเรียกเหมียวเหมียวเดี๋ยวก็มา	เคล้าแข้งเคล้าขาน่าเอ็นดู
รู้จักเอารักเข้าต่อตั้ง	คำคำซ้ำยังระวังหนู
ควรนับว่ามันกตัญญู	พอดูอย่างไว้ใส่ใจเอ๋ย

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2511, หน้า 205)

5. กลอนบทละคร

กลอนบทละครนิยมใช้กับละครรำ ลักษณะของกลอนบทละครในหนึ่งวรรค จะมี 6-9 คำ แต่ถ้าเป็น 6-7 คำ จึงจะเหมาะกับจังหวะร้อง กลอนบทละครนี้ที่อ่อนหนึ่งจะยาว กี่บทนั้นแล้วแต่เนื้อความตอนหนึ่งวรรคต้นของท่อนนั้น จะมีเพียง 2 คำ คือ คำว่า “เมื่อนั้น” (ใช้สำหรับภักตร์ย์ เทพเจ้า หรือ ผู้สูงศักดิ์) และคำว่า “บัดนั้น” (ใช้สำหรับเสนาอำมาตย์ นางกำนัล หรือ ผู้ต่ำศักดิ์) และนอกจากนี้ยังมีคำว่า มาจะกล่าวบทไป หรือขึ้นต้นคล้ายกลอนดอกสร้อย (ชมพาทนะ) เช่น ม้าเอ๋ยม้าศึก ช้างเอ๋ยช้างดั้น หรือ รถเอ๋ยรถทรง เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้น	องค์อัสสุแดหวาศักดาหาญ
สำแดงเป็นพยุพัตพาน	พารถเขาวมาลย์ปลิวไป
เฉวียนฉวัดคลัดนิ้วมือเดียว	บัดเดียวพันเขตเขาใหญ่
ถึงแดนประมอดันทันใด	ก็เวียนวงลงในพนาวัน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2512, หน้า 561)

3.2 กลอนเพลง

1. กลอนเพลงยาว

ในสมัยโบราณใช้เป็นจดหมายรักระหว่างชาย-หญิง เขียนโต้ตอบกันไปมาเป็นเวลานานจนแต่งงานกันจึงเลิกเขียน ลักษณะของกลอนเพลงยาวหนึ่งวรรคจะมี 8-9 คำ แต่ 8 คำ จะไพเราะ กลอนชนิดนี้จะขึ้นต้นด้วยวรรครับเลย (เหมือนย่อหน้าจดหมาย) เมื่อจบจะลงท้ายด้วยคำว่า “เอ๋ย” ดังตัวอย่าง

หรือสาวสุรางค์แรมฟ้ามาแปลงปลอม
 มาโลมโลกให้ที่เลี้ยงลานสาวท
 ควรแผ่สุวรรณวาคให้สมทรง
 ที่หมายน้องจูปองปาริชาติ
 หากนิเวศน์ศิวาลัยสโกลกัน
 แสนรักหักให้แสนวิตก
 ค้วยเกรงเดชศักดิ์จกรมัฆวาน
 แต่ไพจิตรที่เป็นจอมสุรางภ
 ก่นแต่ราญรงค์ด้วยองค์อินทร์

โหมสุคนธ์ธารทิพย์ประทินหอม
 หรือนางจอมไกรลาศจำแสงลง
 ประหลาดบาดตาแลตถึงหลง
 เกลือกจะคงจรงจากพิมานจันทร์
 มณฑาทาไทเทวราชในสวนสวรรค์
 จะไผ่ฝืนดอกฟ้าสุมาลย์
 สูดอกที่ที่เฝ้าเอื้อมอาจหาญ
 เมื่อมณฑาทิพย์สถิตถึงเทวอินทร์
 หวังประสมมณฑาทองปองฉวิล
 อัมรินทร์ยังไม่อัปปรารอน

๑๑๑

ที่รับขวัญขวัญเนตรมาในสาร
 อย่างนี้้อยมนัสน้องหมองฤทัย
 จะนับท่อมโมงท่าสารารส
 ไม่อยากข้าวอยากคอยคืดน

พจมานมิกวรที่ซื้อไหน
 จงอภัยอย่าให้ผิดคิดระคน
 กำหนดไว้แต่ละวันสักพันหน
 กว่าจะยลขึ้นสารสมานเอย

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2511, หน้า 206)

2. กลอนนิราศ

จะใช้เขียนบรรยายเหตุการณ์หรือเล่าเรื่องการเดินทางจากที่หนึ่งไปที่หนึ่ง
 พรรณนาสิ่งที่ได้พบเห็น แล้วพยายามจูงเรื่องมาสู่ชีวิตประจำวันของเรา สิ่งที่เราไม่ได้ก็คือ
 ต้องรำพันถึงคนรักไปด้วย ลักษณะการขึ้นต้นจะเหมือนกลอนเพลงยาว คือ ขึ้นที่วรรครับเลย
 ดังตัวอย่าง

รับกลิ่นบุญโญ โมทนา
 ไปพันวัดทัศนาคูาวาส
 สามฤดูอยู่ดีไม่มีภัย

เดือนสิบเอ็ดเสร็จจรุระพระวสา
 ชูลีตาลงเรือเหลืออาลัย
 เมื่อตรุษสารทพระพรษาได้อาศัย
 มาจำไกลจากอารามเมื่อยามเย็น

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2511, หน้า 207)

หมายเหตุ: ความยาวกลอนนิราศจะไม่กำหนด ขึ้นอยู่กับการเดินทางมากน้อย

เท่าใด

3. กลอนหก

เป็นการแต่งกลอนอีกแบบหนึ่งที่ดีว่าใหม่ที่สุดในสมัยรัชกาลที่ 6 แต่ไม่นิยมแพร่หลายนัก แต่ก็มีควมไพเราะดี วิธีการแต่งบังคับเหมือนกับกลอนแปด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชาติไทย	ไซ่ทาส	ญาติเอ๋ย
ไทยเคย	กำแหง	แข็งขัน
ถิ่นไทย	ไทยต้อง	ป้องกัน
ชีวิต	ร่างยับ	ดับชนม์
เพื่อไทย	ใครราญ	หาญสู้
เชิดชู	ไว้ให้	เลิศล้ำ
เปรียบเรือ	ไทยลัด	ตัดชล
มุ่งฝัน	ลมร้าย	หมายชัย
	ฯลฯ	

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2511, หน้า 207)

4. กลอนแปด

บางที่เรียกว่า “กลอนสุภาพ” หรือ “กลอนตลาด” เป็นกลอนที่ใช้เขียนเรื่องอ่านเล่นยาวๆ เป็นกลอนอย่างเดียวกันกับกลอนเสภา วรรคหนึ่งมี 7-9 คำ แต่ 8 คำ จะไพเราะ การขึ้นต้นมี 2 แบบ คือ ขึ้นต้นด้วยวรรคหลังของคำกลอนบทเอก (วรรครับ) ก็ได้ และขึ้นต้นด้วยวรรคสดับเลขก็ได้ ดังตัวอย่าง

สมมุติวงศ์ทรงนามท้าวสุทัศน์	ผ่านสมบัติรัตนนามธานี
อันกรุงไกรใหญ่ยาวสืบเกล้าโยชน์	ภูเขาโจัดเป็นกำแพงบุรีศรี
สะพริบพร้อมไพร่ฟ้าประชาชี	ชาวบุรีหรรษาสดาวร

หรือ

กรุงกษัตริย์ตรัสชวนพระลูกแก้ว	ให้ชมแถวคงคาชลาลัย
เหล่าละเมาะเกาะเกียนเหมือนเขียนไว้	มีเขาไว้โจัดคุ้มร่มชะเง้อม
บางงอกจ้าน้ำท่วมถึงเชิงผา	แผ่นศิลาแลสั่นคลื่นกระเพื่อม
เสียงดังโครมโครมใหญ่ไม่กระเพื่อม	เป็นไพร่ล้อมล้อมผาศิลาถาย

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2511, หน้า 208)

บทบัญญัติเกี่ยวกับการประพันธ์คำกลอน

พระสารประเสริฐ (2502 หน้า 165 – 168) ได้กล่าวถึงบทบัญญัติคำกลอนไว้ ดังนี้

1. บทหนึ่ง มี 2 บาท
2. บาทหนึ่ง มี 2 วรรค
3. วรรคหนึ่ง บรรจุกำไว้ 7–9 คำ (ผ่อนผันได้) แต่โดยมากมักใช้เพียง 8 คำ
4. บาทแรก เรียกว่า “บาทเอก” หรือ บาทที่ 1 บาทหลังเรียกว่า “บาทโท” หรือ บาทที่ 2 แต่เพื่อความเข้าใจง่าย จะเรียกว่า “กลอนบทหนึ่งมี 4 วรรค มีชื่อดังนี้ วรรคที่ 1 (วรรคสดับ) วรรคที่ 2 (วรรครับ) วรรคที่ 3 (วรรครอง) และวรรคที่ 4 (วรรคส่ง)
5. การประพันธ์กลอนนั้นจะประพันธ์ที่บทก็ได้ แล้วแต่เนื้อความที่ประพันธ์นั้น สั้นหรือยาว แต่เวลาจบจะต้องจบด้วยวรรคที่ 4 (วรรคส่ง) เสมอ

วิธีเรียงเข้าสัมผัส

การสัมผัสในกลอนจะมี 2 อย่าง คือ สัมผัสนอกและสัมผัสใน แต่ให้ถือสัมผัสนอกเป็นข้อบังคับเด็ดขาด ส่วนสัมผัสในเพียงแต่เป็นส่วนประกอบช่วยให้เกิดสำนวนไพเราะยิ่งขึ้น แม้จะไม่มีก็ไม่ถือเป็นการผิดระเบียบข้อบังคับ

วิธีกำหนดสัมผัสนอก

1. คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 (สดับ) จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ 1–5 ของวรรคที่ 2 (รับ) อาจเป็นคำใดคำหนึ่ง แต่โดยมากมักจะเป็นคำที่ 3 เป็นพื้น รองมาก็คือคำที่ 5 เพราะเป็นคำที่สัมผัสกันเหมาะสม (กับจังหวะอ่านกลอน) และไพเราะกว่าคำอื่น ๆ
2. คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 (รับ) จะส่งไปสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 (รอง)
3. คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 (รอง) จะส่งสัมผัสกับคำที่ 1–5 คำใดคำหนึ่งในวรรคที่ 4 (ส่ง)
4. ถ้าประพันธ์ต่อจนจบเรื่องให้ลงคำว่า “เออ” แต่ถ้ายังประพันธ์ไม่จบจะต่ออีก คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 (ส่ง) จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 (รับ) ของบทต่อไป (บาทเอก) และจะต้องให้สัมผัสต่อเนื่องกันไป เปรียบเหมือนกับลูกโซ่ จนกว่าจะจบเรื่อง

เสียงสัมผัส

เสียงสัมผัสที่ใช้ในบทกลอนในวรรคต่าง ๆ มี 5 เสียง คือ

1. เสียงเอก
2. เสียงโท

3. เสียงตรี
4. เสียงจัตวา
5. เสียงสามัญ

อธิบายเสียงเอก

เสียงเอกนั้น ได้แก่เสียงเบา ซึ่งจะใช้อักษรเหล่านี้

1. เสียงอักษรสูง และอักษรกลาง ที่ใช้เป็นคำตายผันอักษรไม่ได้ เช่น ขะ
ณะ ติ กะ สะ กลัด กลับ
2. เสียงอักษรสูงและอักษรกลางที่บังคับด้วยไม้เอก เช่น แก่ ข่า ส่วน ดิ่ง สิ่ง

อธิบายเสียงโท

เสียงโทนั้น ได้แก่ เสียงที่หนัก ซึ่งได้แก่เสียงที่ใช้อักษรเหล่านี้

1. เสียงอักษรสูงและอักษรกลาง ที่ใช้บังคับด้วยไม้โท เช่น ข้าว แกล้ม
จ้าน เบื้อง
2. เสียงอักษรต่ำที่ใช้บังคับด้วยไม้เอก เช่น นะ ก่าย โง่ พร่อง
3. เสียงอักษรต่ำที่ใช้สระเสียงยาว มีตัวสะกด เช่น บาท โทษ พราก จาก

อธิบายเสียงตรี

เสียงตรีเป็นเสียงค่อนข้างแหลม คือเสียงที่ใช้อักษรเหล่านี้

1. อักษรกลางที่ใช้บังคับด้วยไม้ตรี เช่น อ้ว โป้ เกี้ยว เตี้ย
2. อักษรต่ำที่เป็นคำตาย และใช้บังคับด้วยสระเสียงสั้น เช่น ละ ลุ พัด พิศ

อธิบายเสียงจัตวา

เสียงจัตวานั้นเป็นเสียงสูงหรือค่อนข้างแหลม ซึ่งใช้อักษรเหล่านี้

1. อักษรสูงใช้เสียงยาว เช่น แถว ขาว สี โส สอน
2. อักษรต่ำที่มีสระเสียงยาว ผันให้มี ห นำหน้า เช่น หมอน หมาย
เหลียว เหลื่อ
3. อักษรกลางที่ใช้บังคับด้วยไม้จัตวา เช่น จำ จิว ต้อง ปิ่ง ตึง

อธิบายเสียงสามัญ

เสียงสามัญนั้น ได้แก่พื้นเสียงอักษรต่ำ และอักษรกลาง ที่ใช้สระเสียงยาว เช่น

กา นา โด มี จิง

วิธีการใช้เสียงสัมผัสคำที่สุดวรรค

คำสุดท้ายวรรคหนึ่ง ๆ ของกลอน มีระเบียบจำกัดตายตัวต้องใช้เสียงอย่างไร เพราะบทกวีคำกลอนจะเกี่ยวข้องกับการอ่านเกี่ยวกับการขับร้อง และเกี่ยวกับทำนองเพลง ต้องการสำเนียงไพเราะ ไม่ขัดเขิน เป็นข้อสำคัญ จึงจำเป็นต้องวางเสียงท้ายวรรคให้เหมาะสม มีระเบียบ ดังนี้

1. คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 (สดับ) จะไม่จำกัดเสียง จะเป็นเสียงใดใน 5 เสียง (เสียงใดเสียงหนึ่ง) ก็ได้
2. คำสุดท้ายวรรคที่ 2 (รับ) จำกัดใช้เสียงจัตวา บางทีก็ใช้เสียงโทบังคับด้วยอักษรสูง ใช้ไม้โทได้บ้างบางแห่ง
3. คำสุดท้ายวรรคที่ 3 (รอง) กำหนดให้ใช้เสียงสามัญเช่นกัน และใช้เสียงโทได้บ้าง
4. คำสุดท้ายวรรคที่ 4 (ส่ง) กำหนดให้ใช้เสียงสามัญและใช้เสียงโทได้บ้างเหมือนวรรคที่ 3

เปรมฤดี มุสิกะนันท์ (2535, หน้า 78-80) ได้กล่าวถึงความไพเราะในเชิงลีลาของกลอน ไว้โดยการพิจารณาจากการสัมผัสสวรรณยุกต์ (เน้นเสียง) ดังนี้

1. การสัมผัส ระหว่างวรรคสดับกับวรรครับ และวรรครองกับวรรคส่ง ควรให้ตกคำที่ 3 หรือคำที่ 5 ถ้าตกคำอื่นจะขาดความไพเราะ ทำให้ผู้อ่านฉงนในการทอดจังหวะเวลาอ่าน แต่ถ้าเป็นการขับร้องจะไม่เคร่งครัดนัก เพราะจังหวะเอื้อนจะช่วยให้ระวิงมาก ๆ)

การแบ่งช่วงในการอ่านของคำในวรรค จำนวนคำในวรรคของกลอนกวีดกแก้ว ได้ระหว่าง 6-9 คำ การแบ่งช่วงจังหวะควรเป็นดังนี้

00 / 00 / 00	(6 คำ)
00 / 00 / 000	(7 คำ)
000 / 00 / 000	(8 คำ)
000 / 000 / 000	(9 คำ)

แผนผังที่ 2 จำนวนคำในวรรคของกลอน

ช่วงจังหวะ สัมผัสในจะช่วยแบ่งให้โดยอัตโนมัติ อย่างเช่น “บัดเดี๋ยวลี้
หงษ์หงษ์วิ้งเวงแว่ว”

0 0 0 0 0 0 0 0

ถ้าคำรับสัมผัสตกคำที่ 2 เช่น

อันตัวเรามีจิตคิดหมายมัน ผูกพันสนิทแน่นไม่รู้วาย

วิธีแก้ไขควรเพิ่มสัมผัสใน เช่น

อันตัวเรามีจิตคิดหมายมัน ผูกพันกันอยู่ไม่รู้วาย

2. การสัมผัส ไม่ควรรับหลายคำ เช่น แก้ว กับ แคล้ว

ถึงเดือนยี่ประกามาถึงแล้ว ไอน้องแก้วให้แคล้วไปจากฉัน

จะมีคำรับสัมผัส คือ แก้ว กับ แคล้ว จะถูกเรียกว่า “สัมผัสเลื่อน” อาจ
ดัดแปลงช่วงกลอนให้เป็น 9 คำ ดังนี้

ถึงเดือนยี่ประกามาถึงแล้ว ไอน้องแก้วให้แคล้วพรากไปจากฉัน

ลักษณะสัมผัสเลื่อน กวีอาจใช้ สัมผัสอักษรแทนได้ เช่น

ถึงเดือนยี่ประกามาถึงแล้ว ไอน้องแก้วเกิดพรากไปจากฉัน

3. การแย่งสัมผัส หรือ ชิงสัมผัสก่อน ดังเช่น พรรณ กับ พัน

นิจจาเอ๋ยเคยลแต่หนหลัง ถึงเมื่อครั้งคราวเปรมเกษมสันต์

ทั้งผิวพรรณเหลืองเรื่อเหลืองำพัน ทุกทุกวันแสนจะเพลินจำเริญตา

4. เสียงวรรณยุกต์ คำประพันธ์ประเภทคำกลอนไม่บังคับรูปวรรณยุกต์
แต่จะเน้นเสียงวรรณยุกต์ ดังนี้

คำสุดท้ายของวรรคแรก (สดับ) ไม่นิยมใช้เสียงสามัญ แต่เสียงอื่นใช้ได้
ทั้งหมด

คำสุดท้ายของวรรครับ ไม่ควรใช้เสียงสามัญ นิยมเสียงจัตวา และมักใช้
อักษรสูงหรือคำที่มีรูปวรรณยุกต์อยู่

คำสุดท้ายของวรรครอง นิยมเสียงสามัญ หรือเสียงตรี แต่ไม่ควรเป็นเสียง
เดียวกันกับวรรครับ (ในบทเดียวกัน)

คำสุดท้ายของวรรคส่ง นิยมเสียงสามัญ (ยกเว้นเสียงจัตวา)

5. รูปวรรณยุกต์ (แม้ไม่บังคับรูปวรรณยุกต์) ควรหลีกเลี่ยง ละลอกทับ
กับ ละลอกตลอด

ละลอกทับ หมายถึง คำที่มีรูปวรรณยุกต์เอก หรือ โท ที่คำสุดท้ายของวรรครับ
และวรรคส่ง เช่น

ไฉ่ยลซาบอาบทรงดวงกลม คั่งสุคนธ์ปนประพินยินดียิ่ง
 ขอขอบคุณการณกันจริงจริง ไม่ประวิงสิ่งซึ่งจะพึงได้
 ละลอกกลอง หมายถึง คำที่มีรูปวรรณยุกต์เอกหรือโท ที่คำสุดท้ายของวรรค
 รอง ดังนี้

นาวาเอียงเสียงถูกขึ้นถูกร้อง มันคำล่องนำไปช่างไวเหลือ
 ไม่เห็นหน้าสานุศิษย์ที่ซิดเชื้อ เหมือนเนื้อเปื้อนบ้ำเคอะดูเชอะชะ

สิ่งควรรู้ที่ใช้ประกอบการประพันธ์

การแต่งฉันทลักษณ์ของไทย สิ่งที่ควรรู้และจำเป็นต้องใช้คือ คำไวพจน์ และ
 คำที่นิยมใช้ในบทกวี มีดังต่อไปนี้

1. คำไวพจน์

หมายถึง คำที่มีรูปต่างกัน แต่มีความหมายเดียวกัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อนำ
 มาใช้ในการประพันธ์ เช่น เสียงสัมผัส จำนวนพยางค์ หรือคำ เสียงหนัก (ครู) และเสียงเบา
 (ลหุ) ในการรักษาเนื้อความที่เกี่ยวข้องกัน มิใช่แบบกลอนพาไป (ภาษาพูดในวงการกวี)
 ดังนั้นจะต้องรู้จักจดจำคำที่มีความหมายเดียวกันไว้มาก ๆ ซึ่งมี ดังนี้

1. พระนามของพระพุทธเจ้า มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

พระบรมศาสดาจารย์ พระโลกุตมาจารย์ พระสรรเพชญ์ พระสุคต
 พระโลกนารถ พระมหามุนินทร์ พระชินวร พระชินสีห์ พระนรสีห์ พระพุทธเจ้า
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคย์เจ้า พระบรมครู พระสัพพัญญู พระธรรมสามิสร์
 พระศากยมุนี พระจอมไตร พระทศพลญาณ พระพิชิตมาร พระสมณโคดม พระมหาสมณะ

2. พระบรมนามาภิไธยของพระเจ้าแผ่นดิน มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

นโรดม นฤบดี นฤบดีนทร์ นฤเบศร์ นรินทร์ นเรนทร์ นฤนารถ
 มหิดล นฤบาล มหิศวร อติสร ภูธร ภูบดี ภูษเรศร์ ไท ไท้ กษัตริย์ ขัตติยะ บพิตร สมมุติ
 เทวราช ราชา ราชธาธา ผ่านเผ้า ปิ่นเกล้า เจ้าชีวิต ภูบาล พระเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวฯ

3. ชื่อพระจันทร์ มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

จันทร์ นิสากร ศศิธร โสโม แฉ บุษบัน แฉ เดือน โค นักขัตตราชา
 อุพราชา

4. คำที่ใช้เปรียบเทียบ (อุปมา-อุปมัย) มีคำไวพจน์ ดังนี้

เฉก เช่น คั่ง คุจ ประคอง อุปมา ครุณา เหมือน เสมือน คล้าย ฟ่าง
 เพียง เพียง เล่ห์ ประเล่ห์ เทียน เทียบ เทียม ประหนึ่ง ลั่น กล

5. ชื่อพระอาทิตย์ มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

ตะวัน ไฉง โค รวี รพี รำไพ ทิวากร ประภากร ภาณุ ภาณุมาศ
ภาณุรังสี วรุณ สตรังสี สุริย สุริยัน สุริยง สุระ อักกะ อังสุมาลี อุณหรังสี

6. ชื่อช้าง มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

คช คชา คชาธาร กุญชร กรี เกรนทร์ สาร หัตถี หัตถินทร์ ไอยรา
ไอยราพต พลาย พัง นาค นาคินทร์ นาเคนทร์ มาตงค์ โคนบุตร

7. ชื่อม้า มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

อัสสะ อัสว อัสวิน อัสคร สินธพ มโนมัย ตูรงค์ ตูระ อาชา อาชาไนย
หัย แสะ

8. ชื่อดอกไม้ มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

บุบผา บุษบา บุษงา พะเยย บุษัง มาลี มาลา สุมาลี สุมามาลัย
สุมาลัย สுகนธชาติ บุษป บุษบง ผกา

9. ชื่อนักปราชญ์ มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

กวี โกวิท โกศล ธีร ธีมา ปัญญา บัณฑิต พัดตะ มนุ มุนี มุนินทร์
เมธี เมธาวิ สุธี วิฑูรย์ ปราชญ์ เปรียญ ปริญญา เรียง

10. ชื่อนก มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

สกุณ สกุนา สกุนี เขจร ทวิข ปักษา ปักษี ปักษิน อณทร สุนอก
บุหร่ง ศาพก วิหค ไสลาจ

11. ชื่อแผ่นดิน มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

ไพท ไพทโกรม หล้า แผ่นภพ พิภพ แผ่นผองอน สุธา สุธาธาร โกฎ
นิมา ชคติ ชคต ธรณี ฐรา ฐรธาร ปฐพี ภูมมะ ภูมิ ภูริ ภูว พติ เมทนี วสุ วสุธา วสุม
วสุนธรา ชาติรี ชาติตรี พสุธา อูรพี มหินี

12. ชื่อผู้หญิง มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

กัญญา กัลยา กัลยาณี นางโพธิ์ นางราม นางคราญ นางนุช นางเยาว์
นางลักษณ์ นฤมล วิมล นาฏ นารี นารศ บังอร พฐุ พนิดา มารศรี ละไม ศรี สะคราญ
เยาวมาลย์ อรไท พังงา โฉมฉาย ทรามวัย อ่อนไ้ ขนิษฐา สุดา กลอยใจ ร้อยชั่ง โฉมยง
อนงค์ เพ็ญแข ยุพิน ยุพยง เยาวเรศ เยาวลักษณ์ เสาวกาศย์ กานดา

13. คำศัพท์ว่างาม มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

ก่อง กะก่อง ประไพ พริ้งพราย เพรา เพราพราย เพราเพริศ จจี
รังรอง บวร นะเน่ง อะเคื้อ อะคร้าว ศรีวิภา โสภา โสภณ โสภี อรชร อร่าม อด่องฉ่อง
มลังมเลือง อดังการณ์ อดองกรณ์ แ่ง ประเทือง

14. คำว่า ไป มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

ครรรไล ครรรไลหงส์ จรตล จรลึ จรัต คำเนิน ไต่ ไต่เต้า เยื้องกราย
 บทจร ผันผาย ผายผัน ยাত্র ยूरยাত্রี ยूरบาท ะร่าย ลาด ลี้ ลีลา ลีลาศ กตะ कम
 คมนะ จร คลา ไคลคลา คลาไคล

15. คำว่า แต่งให้งาม มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

แต่งตั้ง ตกแต่ง นิพนธ์ บำรุง บำรุง บรรเจิด บันจวบ ประดับ ประพจน์
 ปรง รังรอง รังรัก เรืองตะเบง ลบอง รังสฤษฏ์ รังสรรค์ เซลง อลงกต อลงกรณ์

16. คำว่า ยินดี มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

กระสัน หารรษา สวาท อิงอร รื่นรมย์ ประหลาด ปรีดา ปราโมทย์
 ดุสิต ดุษฎี กระทบ กระอิมกระย่อ ลันทะ นันทะ มนุญ มโนชญ์ มโนรมย์ โยดี
 พิสมย์ บันเทิง มนาป รติ ปิติ ปรีดี ฤดี ปสาท ปสันนะ ปรีดีเปรม ชมเชย

2. คำที่ใช้ในบทประพันธ์หรือบทกวี

คำเหล่านี้อาจพินสมัยไม่มีใช้ในร้อยแก้วแล้ว แต่ในการประพันธ์หรือกรอง
 ยังนิยมให้อยู่ และถือว่าเป็นคำไพเราะ ฉะนั้นนักกวีควรจดจำไว้ให้มากเมื่อนำมาใช้ มีดังนี้

สรวม	แปลว่า	ขอ (สรวมชีพ ขอชีวิต)
บ	"-----"	ไม่
บง	"-----"	มอง
พบุ	"-----"	งามหน้าขาว (กาย)
หึ่ง	"-----"	น่าน
हन	"-----"	ทิศ ทาง กรัง
ห่อน	"-----"	เคย ไม่
เยีย	"-----"	ทำ
เยียว	"-----"	แม่
ท่าว	"-----"	ลัม
ไต้	"-----"	ผู้เป็นใหญ่
เผื่อ	"-----"	ข้าพเจ้า
เจือ	"-----"	เพื่อน
ทงัน	"-----"	สูง ใหญ่
ทชี	"-----"	นักบวช
ทะนู	"-----"	หอรบ

เพรง	แปลว่า	ก่อน
ก็	"-----"	ก่อน
กล	"-----"	เช่น แบบ วิธี อุบาย
ถกถ	"-----"	ก่อสร้าง
เถกิง	"-----"	รุ่งเรือง
คำแคง	"-----"	เลื่องลือ
เนาสิง	"-----"	อยู่อาศัย
เพ็ยม	"-----"	เรียบร้อย
หะหาย	"-----"	หัวเราะ
สรวลเส	"-----"	หัวเราะ
เรียม	"-----"	ข้าพเจ้า (ชายพูดกับผู้หญิง)
ยุบล	"-----"	ข่าว
ผิ ผิว	"-----"	ถ้า แม้ว่า
พิศ	"-----"	มอง
เพ็ญ เพ็ง	"-----"	เต็ม (พระจันทร์)
สรรค	"-----"	สร้าง
สรวง	"-----"	ฟ้า, สวรรค์
สฤษฏ์	"-----"	การสร้าง
ถนิม	"-----"	เครื่องประดับ
กลัมพร	"-----"	โทษใหญ่
มละ	"-----"	ทิ้ง
โจษจัน	"-----"	เล่าลือ
ทวย	"-----"	คร่ำครวญ
ถับ	"-----"	ทันที
ตระบัด	"-----"	ทันใด
ถัน	"-----"	กระชั้น
ระเมียร	"-----"	นำดู
ถเมิน	"-----"	ทหาร พวก, พรานป่า
จามัลย์, ลาลด	"-----"	สะอื้นให้
บร้าง	"-----"	มิได้
ขยม อัญขยม	"-----"	ข้าพเจ้า (ภาษาเขมร)

มล่น	แปลว่า	วัง
ลาเพ	"-----"	เล่าโลม
อาสูร	"-----"	เอ็นดู
เหี้ยมนั่น	"-----"	เหตุนั้น
เขวง	"-----"	รุ่งเรือง
ตระโบม	"-----"	กอด
ประเอียง	"-----"	งาม, แจ่มอน
ประอร	"-----"	งามกรีดกราย
ประอิ่ง	"-----"	ดังอึกทึก
พฤษยาตรา	"-----"	ไปเป็นกระบวนทัพ
ม่ง	"-----"	มุง
ประกฤต	"-----"	ทำ ทำมาก
ประกฤติ	"-----"	มูลเดิม ที่เกิด
วิกฤติ	"-----"	ไม่ปกติ แปลกไป
ศรี	"-----"	มีง สง่า แสงสุกใส ความสว่าง ความงาม ความเจริญ ผู้หญิง หมาก (พลูใช้เคี้ยว)
ทก	"-----"	ทุก
ปรตยักษ์	"-----"	ประจักษ์
ปรตเขก	"-----"	ปัจเจก เฉพาะ
กรรเจียก	"-----"	หู
มล้าง	"-----"	ความชั่ว
กลี	"-----"	ความชั่ว
ลำเค็ญ	"-----"	ลำบาก

๔๗๔

3.6 ลักษณะฉันทลักษณ์กลอนนุญฉาย และกลอนแม่ศรี

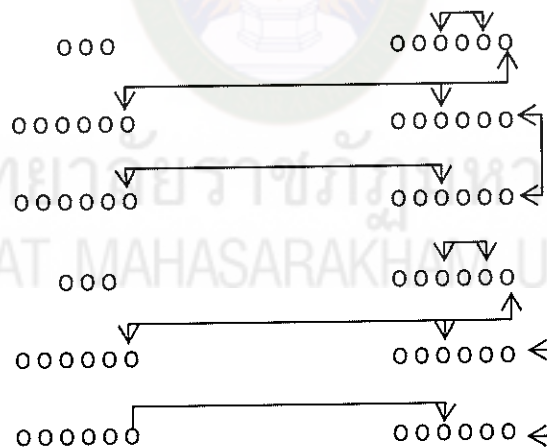
กลอนนุญฉายจัดเป็นประเภทกลอนขับร้อง คำว่า “นุญฉายและแม่ศรี” จัดเป็นประเภทเพลงบรรเลงหรือเพลงหน้าพาทย์ ที่ใช้ประกอบการแสดงโขนละคร ในบทที่ตัวละครแปลงกายหรือแต่งตัวได้สวยงามเป็นการรำชมความงามของตัวละคร และอวดลีลาท่ารำของผู้แสดงว่ารำได้ถูกต้องงดงามหรือไม่เพียงใด จากการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยได้เขียนขึ้นจากการฟังเทคนิค

การร้อง และศึกษานั้นลักษณะของบทร้องนุญฉายที่ได้กล่าวไว้เบื้องต้นนั้นว่า บทหนึ่งมีกี่บาท บทหนึ่งมีกี่วรรค การสัมผัสจะสัมผัสตรงไหน และวิธีการจะสอดคล้องเนื้อหาสาระของ วรรณคดีแต่ละเรื่องจะมีหรือไม่อย่างไร แต่ส่วนใหญ่จะต้องชมความงามของตัวละครเสมอ

เพื่อความเข้าใจให้ตรงกัน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์โครงสร้างบทกลอนนุญฉายที่ศึกษากวีไทย ในอดีตสร้างสรรค์มาก่อนเป็นหลัก แล้วแบ่งออกเป็นวรรคและจังหวะของการอ่านหรือขับร้อง ซึ่งบางครั้งในหนึ่งวรรคอาจจะมีจำนวนคำมากน้อยต่างกัน ผู้อ่านและผู้ขับร้องจะต้องรู้เทคนิค ในการรวบคำ และขยายช่วงจังหวะให้พอดีกับท่วงทำนองเพลง จากที่พบจะมีบางบทจะมี สัมผัสไม่เหมือนกับที่ผู้วิจัยกล่าวมา แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหา ความหมาย อารมณ์ เพศ และฐานะของ ตัวละครอาจจะมีส่วนบังคับให้บุคลิกของตัวละครออกมาเช่นนั้นตามชนิดของละคร และฐานะ ตัวละคร อย่างที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นว่า ารุญฉายจะต้องชมเฉพาะความงามของตัวละครก็หาไม่ เช่นบทร้อง นุญฉายแก้วมณี (หน้าม้า) จะคู่ตลกขบขัน เป็นต้น

ลักษณะแผนผังคำกลอนนุญฉาย

จากการวิเคราะห์บทร้องนุญฉายอินทรีจิต จะมีลักษณะโครงสร้างการสัมผัส ดังนี้ (ดูบทร้องประกอบ หน้า 26)

(จากบทนุญฉายอินทรีจิต)

แผนผังที่ 3 ลักษณะคำกลอนนุญฉาย

คำอธิบาย

1. บทหนึ่ง มี 3 บาท หรือคำ และมี 6 วรรค
2. วรรคแรก มี 3 คำ หรือพยางค์ แต่จะขึ้นต้นว่า “นุญฉายเอ๋ย” แต่ไม่ต้องส่งสัมผัส กับ วรรคที่ 2 หรือวรรคต่อไป

3. วรรคที่ 2 จะมีตั้งแต่ 5-9 คำ (หรือพยางค์) ในวรรคนี้จะต้องสัมผัสในก่อน เพราะการแบ่งวรรคอ่านของกลอนนุชฉายจะแบ่งเป็น 2 ครั้ง เวลาขับร้อง เช่น 3/3 หรือ 4/4

4. คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรค 3 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคที่ 4

5. คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 6

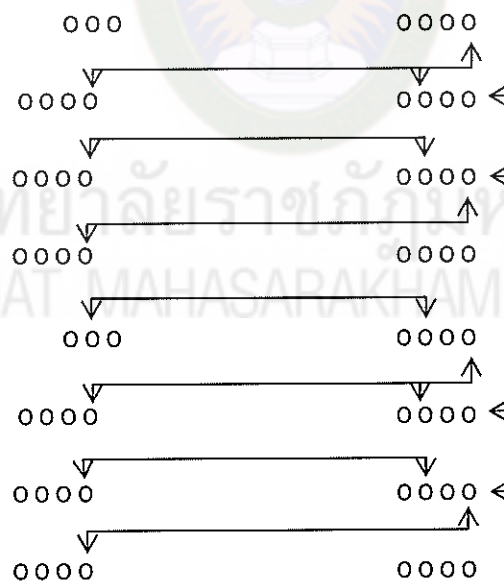
6. คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคที่ 6

หมายเหตุ:

กลอนนุชฉายจบแต่ละบทแล้วจะไม่มี การแต่งสัมผัสระหว่างบทเลย และนิยมร้อง 2 บท เรียกว่า “นุชฉายเต็ม” ถ้าร้องบทเดียวเรียกว่า “นุชฉายตัด” (เป็นภาษาเฉพาะกลุ่มคีตศิลป์) ยกเว้นนุชฉายฮเนา และนุชฉายยอพระกลีน

ลักษณะแผนผังคำกลอนแม่ศรี

จากการวิเคราะห์บทร้องเพลงแม่ศรี (อินทรีจิต) จะมีลักษณะโครงสร้างการสัมผัส ดังนี้ (ดูบทร้องประกอบ หน้า 26)

(จากบทนุชฉายอินทรีจิต)

แผนผังที่ 4 ลักษณะคำกลอนแม่ศรี

คำอธิบาย

บทกลอนแม่ศรี มีลักษณะเป็นกลอน 4 มี 2 บท ในที่นี้จะรวมกันเป็น 1 บท และ คล้ายกลอนดอกสร้อย, สักวา แต่จำนวนคำและการจบบทไม่เหมือนกัน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. วรรคแรก มี 3 คำ (หรือพยางค์) นิยมขึ้นต้นว่าแม่ศรีเอ๋ย หรือคำอื่นที่เห็นสมควร
2. จากวรรคที่ 2-8 จะมี 4 คำ (หรือพยางค์แต่อาจมากกว่าได้เล็กน้อย)
3. คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 จะสัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคที่ 4
4. คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 6
5. คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 จะสัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคที่ 6
6. คำสุดท้ายของวรรคที่ 6 จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 7
7. คำสุดท้ายของวรรคที่ 8 จะนิยมจบด้วยคำว่า “เอ๋ย”

หมายเหตุ:

บทร้องเพลงแม่ศรี แต่ละวรรคจะมีประมาณ 4 คำ เน้นสัมผัสนอก ส่วนวรรคที่ 8 จะไม่รับสัมผัสกับวรรคใด และไม่สัมผัสระหว่างบท จำนวนบทร้องแม่ศรีจะเต็มหรือตัดขึ้นอยู่กับบทร้องฉลุฉาย

จากการศึกษาเบื้องต้นพอสรุปได้ว่า

วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนทุกชนิดที่เขียนขึ้นเพื่อให้ความรู้ด้านต่าง ๆ ให้ความบันเทิงใจและคติสอนใจ เป็นต้น วรรณกรรมมีการแบ่งออกหลายชนิดทั้งแบบของคำประพันธ์แบ่งตามประโยชน์ แบ่งตามความคิด เป็นต้น

ฉันทลักษณ์ หมายถึง ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่ใช้ในการร้อยกรอง ฉันทลักษณ์ของไทย ประกอบโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย

กลอน เป็นคำประพันธ์ของไทยแท้ที่มีมาแต่โบราณ เน้นเรื่องการสัมผัส โดยเฉพาะสัมผัสนอก (สัมผัสเสียงสระ) ประเภทของกลอนแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด ชนิดที่ 1 คือ กลอนขับร้อง ได้แก่ กลอนสุภาพ กลอนสักวา กลอนเสภา กลอนดอกสร้อย และกลอนบทละคร ชนิดที่ 2 คือ กลอนเพลง ได้แก่ กลอนเพลงยาว กลอนนิราศ กลอนหก และกลอนแปด

ลักษณะฉันทลักษณ์กลอนฉลุฉาย พอสรุปได้ ดังนี้ คือ 1 บท มี 3 บาท แต่ละบาทแบ่งได้ 2 วรรค รวมทั้งหมด 6 วรรค วรรคแรกมี 3 คำ หรือพยางค์ (ฉลุฉายเอ๋ย) ขึ้นต้นคล้ายกับกลอนดอกสร้อย แต่ค่าน้อยกว่า ไม่ค่อยมีส่งสัมผัสวรรคที่ 2 ในวรรคที่ 2 (อาจจะสัมผัสใน)

คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 และส่งสัมผัสต่อไปยังคำที่ 1-3-5 ของวรรคที่ 4 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 6 เลย แต่ถ้าเพิ่มอีกบทก็ไม่จำเป็นต้องสัมผัสระหว่างบท แต่จะเน้นที่เนื้อหาเป็นเรื่องเดียวกัน ส่วนคำสุดท้ายของวรรคที่ 5 จะสัมผัสมายังคำที่ 1-3-5 ของวรรคที่ 6 (คล้ายคลึงกับสัมผัสกลอนหก และกลอนแปด) แต่ละวรรคของฉอยฉายตั้งแต่วรรคที่ 2-6 คำ จะมีจำนวนคำไม่แน่นอน กลอนเพลงแม่ศรีมีลักษณะ เป็นกลอนสี่ (คล้ายกลอนแปด) วิธีสัมผัสเหมือนกลอนแปดทุกประการ ยกเว้นวรรคแรกมี 3 คำ คือ แม่ศรีเอ๋ย วรรคต่อไปจะมี 4-6 คำ (พยางค์) ส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 4-6 คำ จะพอดีกับการร้อง

ผลจากการศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรม และฉันทลักษณ์ไทยดังที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจะนำไปใช้ในการประพันธ์บทเพลงฉอยฉายที่สร้างสรรค์ชิ้นใหม่ต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY